

Τα περισσότερα μυκηναϊκά ελεφαντουργήματα, και γενικά τα αντικείμενα από ελεφαντοστό του αρχαίου κόσμου, έχουν χαθεί γιατί το υλικό είναι πολύτιμο και συγχρόνως πολύ ευαίσθητο: δεν διατηρείται καλά όταν μείνει πολλά χρόνια μέσα στη γη, αλλοιώνεται από τα γειτνιάζοντα υλικά και το επηρεάζει η φωτιά.

Οι Μυκηναίοι διδάχθηκαν την τέχνη της ελεφαντουργίας από τους Μινωίτες. Πολλά μυκηναϊκά ελεφαντουργήματα της πρώτης Μυκηναϊκής εποχής είναι ίσως έργα Κρητών, ενώ άλλα είναι έργα τεχνιτών που μαθήτευσαν σε Κρήτες καλλιτέχνες. Γενικά δεν εμφανίζονται πολλά ελεφαντουργήματα στον μυκηναϊκό κόσμο πριν από την κατάληψη της Κνωσού (γύρω στο 1450 π.Χ.) και είναι ίσως αυτό μια επιπλέον απόδειξη ότι την εποχή εκείνη οι Μυκηναίοι δεν κατείχαν ακόμη καλά την τέχνη αυτή.

Από το 1400 π.Χ. και εξής τα αντικείμενα από ελεφαντοστό στην ηπειρωτική Ελλάδα είναι εγχώριας κατασκευής και το σημαντικότερο κέντρο ελεφαντουργίας ήταν, καθώς φαίνεται, οι Μυκήνες, όπου είχαν δημιουργηθεί και ορισμένα πρότυπα που κυκλοφόρησαν σ' ολόκληρη την ανατολική λεκάνη της Μεσογείου. Πλούσια σύνολα ελεφαντουργημάτων που χαρακτηρίζονται από το ίδιο πνεύμα μας οδηγούν από τις Μυκήνες στη Δήλο, την Κύπρο, την Ουγκαρίτ και τη Μεγιδώ.

Η ελεφαντουργία είναι μια από τις κομψότερες μυκηναϊκές τέχνες. Στα έργα της ΥΕ III Α και Β περιόδου αποτυπώνεται η ιδιαίτερη τεχνοτροπία της ανακτορικής εποχής με προσμειξεις όμως ορισμένων ανατολικών εικονογραφικών στοιχείων που φανερώνονται εντονότερα στην ελεφαντουργία απ' ό,τι ενδεχομένως σε άλλες μορφές τέχνης. Τούτο εξηγείται από το γεγονός ότι το ελεφαντόδοντο εισαγόταν από την Ανατολή και μαζί με την πρώτη ύλη ταξιδεύουν συχνά τόσο τα διακοσμητικά θέματα, όσο και οι τεχνοτροπίες που συνδέονται μ' αυτήν. Αντίστοιχα και τα ανατολικά ελεφαντουργήματα εμφανίζουν μυκηναϊκά χαρακτηριστικά στις περιοχές όπου η παρουσία των Μυκηναίων ήταν αισθητή. Οι ελληνικές και ανατολικές αλληλεπιδράσεις είναι πολλές: θέματα όπως η συμπλοκή ζώων, τεχνοτροπίες όπως ο "ιπτάμενος καλπασμός", ή διακοσμητικές ιδέες όπως το μινωικό ένδυμα, ταξίδεψαν από την Ελλάδα στην Ανατολή απ' όπου πάλι ήρθαν τα φανταστικά, μυθικά ζώα, όπως οι σφίγγες και οι γρύπες, φυτικά θέματα ή εραλδικές απεικονίσεις. Με τις συνεχείς ανταλλαγές εμπορευμάτων και ιδεών συχνά τα διάφορα εικονογραφικά στοιχεία ξαναγύριζαν στην περιοχή απ' όπου είχαν ξεκινήσει, έχοντας όμως υποστεί εν τω μεταξύ διάφορες επεξεργασίες που αλλοίωναν τον αρχικό τους χαρακτήρα.

Μια ωραία πυξίδα από τάφο της περιοχής όπου διαμορφώθηκε αργότερα η Αγορά των

Αθηνών ανήκει στην ΥΕ III Α περίοδο. Έχει κατασκευασθεί από ολόκληρο τμήμα χαυλιόδοντα. Η επιλογή του τμήματος που επρόκειτο να σκαλιστεί ήταν σημαντική γιατί το υλικό ήταν πολύτιμο και δεν έπρεπε να αχρηστευθεί. Για τα ειδώλια μεταχειρίζονταν τη μύτη του δοντιού που είναι συμπαγής, ενώ για τις πυξίδες χρησιμοποιούσαν το κούφιο μέρος του δοντιού. Η πυξίδα είχε εσωτερικά επικάλυψη με ελάσματα κασσιτέρου. Εξωτερικά έχει δύο ζεύγη λαβών σε σχήμα λιονταριού και μικρού ελαφιού. Μέσα από τις λαβές περνούσαν κρίκοι από σύρμα ή κορδόνι. Το σώμα της πυξίδας κοσμείται με ανάγλυφη παράσταση που εικονίζει γρύπες που επιτίθενται σε ελάφια. Η συμπλοκή ζώων είναι ένα παλαιό μυκηναϊκό θέμα, γνωστό ήδη από την εποχή των λακκοειδών τάφων. Η εκτέλεση είναι υψηλής ποιότητας και η τεχνοτροπία δυναμική. Η άγρια φύση των ζώων, η δύναμη των σωμάτων και η αγωνία τους αποδίδονται εξαιρετικά: με την εικόνα ενός δένδρου που λυγίζει από το ξαφνικό πήδημα του γρύπα, υποδηλώνεται με κομψότητα το τοπίο και αποδίδεται συμβολικά η κίνηση. Ορισμένες φυσιοκρατικές λεπτομέρειες είναι πολύ παραστατικές, όπως η γλώσσα των ελαφιών που κρέμεται για να φανεί ότι τρέμουν απ' το φόβο τους. Όμως η σκηνή είναι αρκετά φορτωμένη. Τα ζώα είναι πολλά, τα περιγράμματα γωνιώδη, και το σχέδιο κάπως συγκεχυμένο με ορισμένες αδεξιότητες: χαρακτηριστικός είναι ο τρόπος με τον οποίο εικονίζεται ένας γρύπας, σαν να αποκεφαλίζεται από τα ίδια του τα φτερά.

Η πυξίδα ανήκει στον ίδιο καλλιτεχνικό κύκλο από τον οποίο προέρχεται η ξύλινη πυξίδα από τον τάφο V του Ταφικού Κύκλου Α των Μυκηνών. Η τεχνοτροπία δεν έχει εξελιχθεί πολύ. Ο καλλιτέχνης της αθηναϊκής πυξίδας προσπαθεί κάπως να μιμηθεί τον μινωικό ρυθμό, αλλά δεν έχει ποτιστεί με το μινωικό αισθητήριο για το σχέδιο, γι' αυτό και το έργο του απέχει πολύ από τα μινωικά. Η παράσταση της συμπλοκής των ζώων, σωστά οργανωμένη και με στέρεη δομή, εκφράζει ένα διαφορετικό πνεύμα από εκείνο που διέπει τις δροσερές, μινωικές φυσιοκρατικές παραστάσεις.

